۱۱

زنان الگو

امّ هانی

خواهر گرامی امیر مؤمنان (ع)

حامد قرائتی

بسم الله الرحمن الرحیم

ام هانی : خواهر گرامی امیر مومنان علیه السلام

نویسنده:

حامد قرائتی

ناشر چاپی:

مشعر

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

ام هانی : خواهر گرامی امیر مومنان علیه‌السلام

مشخصات کتاب

سرشناسه : قرائتی، حامد، ۱۳۵۹ -

عنوان و نـام پدیـدآور : ام هـانی : خواهر گرامی امیر مومنان علیه‌السـلام/حامـد قرائتی ؛[تهیه و تنظیم] حوزه نماینـدگی ولی فقیه در امور حج و زیارت. مرکز تحقیقات حج.

مشخصات نشر : تهران: مشعر، ۱۳۸۹.

مشخصات ظاهری : ۵۳ ص.؛۹×۱۹/۵ س‌م.

فروست : زنان اسوه؛ ۱۱.

شابک : ۴۰۰۰ ریال:۹۷۸-۹۶۴-۵۴۰-۲۷۳-۸

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

موضوع : ام هانی، فاخته بنت ابی طالب، - ۴۰؟ق.

شناسه افزوده : حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت. مرکز تحقیقات حج

رده بندی کنگره : BP۵۲/۲ /الف۹ق۴ ۱۳۸۹

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۹۷۹

شماره کتابشناسی ملی : ۲۱۱۴۰۲۱

ص: ۱

اشاره

ص: ۲

ص: ۳

ص: ۴

ص: ۵

ص: ۶

دیباچه

ص: ۷

شناخت و پیروی از اسوه‌های دینی جایگاه مهمی در تعلیم و تربیت اسلامی دارد و سعادت واقعی انسان و شرط پویایی جوامع بشری در سایه شناخت و کارآمد کردن سیره اولیای الهی است. پر آشکار است که سیره اولیای الهی به ویژه اهل بیت خاندان وحی (علیهم السلام) به عنوان متقن‌ترین آموزه‌های تربیتی و اساسی‌ترین مؤلفه در فرهنگ اسلامی است. شناخت واقعیت‌های زندگی آنان و بهره‌گیری از روش و منش و رفتار و گفتارشان می‌تواند زمینه‌های تعالی و سعادت واقعی انسان را فراهم سازد، از این‌رو پژوهش در آثار اولیای الهی به ویژه جست‌وجو در احوال خاندان پاک نبوت که در دامان پر مهر آنان کامل‌ترین انسان‌ها پرورش یافته‌اند به منظور الگوگیری از آنان ضرورت انکارناپذیر مراکز پژوهشی است.

گروه تاریخ و سیره مرکز تحقیقات حج در راستای

ص: ۸

ایفای رسالت خود برای ترویج فرهنگ اصیل اهل‌بیت (علیهم السلام) دست به انتشار شرح حال عده‌ای از مردان و زنان انسان‌ساز زده است که از جمله آنان شرح حال امّ‌هانی خواهر گرامی امیر مؤمنان (ع) است. امید است که این نوشته مورد قبول آن بانوی بزرگوار قرار گیرد.

در پایان مرکز تحقیقات حج لازم می‌داند که از تلاش پژوهشگر محترم آقای حامد قرائتی و همه کسانی که در به ثمر رسیدن این اثر تلاش نموده‌اند، سپاسگزاری نماید.

انه ولی التوفیق

مرکز تحقیقات حج

گروه تاریخ و سیره

ص: ۹

مقدمه

با مطالعه تاریخ اسلام به شخصیت‌هایی برمی‌خوریم که گرچه مورد غفلت واقع شده و کمتر مورد توجه محققان و دانشمندان قرار گرفته‌اند، اما از چنان درخششی در تاریخ، اندیشه و تمدن اسلامی برخوردارند که نمی‌توان منکر نقش‌آفرینی آنها در عرصه‌های مختلف اجتماعی، سیاسی و مذهبی تاریخ اسلام شد.

زنان، در میان ستارگان تاریخ اسلام، مهجور مانده‌اند؛ زیرا با وجود محدوده وسیع تأثیرگذاریشان در عرصه‌های مختلف، بروز و نمود کمتری در اجتماع داشته‌اند. برخی از این محدودیت‌ها به‌خاطر ویژگی‌های خاص زنان و برخی متأثر از برداشت‌های نادرست از نصوص دینی است. به‌هرحال، نقش زنان، در بسیاری از وقایع مبارک یا نامبارک تاریخ اسلام، انکارناپذیر است؛ چنان‌که حمایت

ص: ۱۰

مادی و معنوی حضرت خدیجه (س) از رسول گرامی اسلام (ص) در روزگار سختی و مشقت یا شهادت سمیه، در راه حمایت از پیامبر (ص) و دین اسلام در مکه، از جلوه‌های برجسته تاریخ اسلام است.

در مقابل، نقش ام‌جمیل، در تحریک همسرش ابولهب، در فاصله گرفتن از بنی‌هاشم و رسول‌خدا (ص) (۱) یا هند، همسر ابوسفیان، در تحریک برای انتقام‌جویی، پس از شکست جنگ بدر (۲)، قابل چشم‌پوشی نیست.

پس از رحلت پیامبر (ص) نیز این نقش‌آفرینی ادامه یافت. چنان‌که اولین جنگ داخلی مسلمانان در تاریخ اسلام، با محوریت یک زن شعله‌ور شد و در مقابل، سخنان دختر گرامی رسول خدا (ص) در ماه‌های نخستین رحلت پیامبر (ص) و خطبه‌های حضرت زینب (س) پس از واقعه کربلا از اسناد تاریخی معتبری است که بیانگر اندیشه‌ها و جریان‌های نامحسوس فکری دوره‌های تاریخی و ممیز حق از باطل است.

هر چند همه زنان تاریخ‌ساز مظلوم واقع شده‌اند، اما برخی از آنان مظلومیت بیشتری دارند. از ایشان به دلیل شناخت و رویارویی با جریان‌های انحرافی و نفاق‌آلود،

۱- انساب الاشراف، بلاذری، ج ۱، ص ۲۴۶.

۲- مغازی، واقدی، ج ۱، ص ۱۲۴.

ص: ۱۱

کمتر در منابع تاریخی سخن گفته شده است.

زرداران و زورمداران، در طول تاریخ، تمام همت خود را برای خاموش کردن نور هدایت به کار گرفتند تا از رسیدن زلال ایمان به قلب‌های تشنه حقیقت، جلوگیری کنند. پس از رحلت پیامبر (ص)، به دلیل حسادت‌ها و کینه‌های دیرین، این دشمنی دو چندان شد. ازاین‌رو، سال‌ها فضایل خاندان رسالت را پنهان کردند. از روش‌هایی که آنها در رسیدن به این مقصود بهره می‌بردند، نپرداختن به چهره‌هایی بود که هم محبوب و مورد تأیید رسول خدا (ص) بودند و هم مطرح شدنشان در منابع تاریخی، یادآور برتری‌های بنی‌هاشم و اهل بیت (علیهم السلام) دانسته می‌شد.

اما اهمیت و نقش‌آفرینی شخصیت‌هایی چون ام‌هانی در عصر نبوی و پس از آن به گونه‌ای است که می‌توان آنها را الگوهای عینی در راست‌باوری و عمل به اندیشه‌های اصیل دینی دانست.

واکاوی ابعاد مختلف شخصیت ام‌هانی، از جهات مختلفی اهمیت دارد که از جمله آنها، ولایت‌پذیری و پیروی از اسوه‌های آسمانی‌ای چون رسول خدا (ص) و امامان معصوم (علیهم السلام) است.

ص: ۱۲

ص: ۱۳

خانواده

مورخان و نسب‌شناسان در تعیین نام «ام‌هانی» متفق نبوده و او را، فاطمه (۱)، فاخته (۲)، عاتکه (۳) و هند (۴) نامیده‌اند. نام پدر وی عبد مناف بود (۵) که بیشتر با کنیه‌اش ابوطالب شناخته می‌شد. (۶) ابوطالب، عموی رسول خدا (ص) پس از درگذشت عبدالمطلب سرپرستی حضرت (ص) را بر عهده گرفت. رسول خدا (ص) تا پانزده سالگی در خانه ابوطالب و تحت تکفل او بود. (۷) ابوطالب پس از بعثت نیز به عنوان مهم‌ترین حامی رسول خدا (ص) دانسته می‌شود. او به دلیل

۱- اسدالغابه، ابن اثیر، ج ۶، صص ۲۲۸ و ۴۰۴.

۲- الطبقات الکبری، محمد بن سعد، ج ۸، ص ۱۲۰.

۳- الاصابه، ابن حجر، ج ۸، ص ۳۴۶.

۴- المغازی، ج ۲، ص ۸۴۸؛ السیرة النبویه، ابن هشام، ج ۲، ص ۴۲۰.

۵- الاستیعاب، ابن عبدالبر، ج ۱، ص ۲۸.

۶- الطبقات الکبری، ج ۸، صص ۳۸ و ۱۷۸.

۷- الاستیعاب، ج ۱، ص ۳۴.

ص: ۱۴

جایگاه اجتماعی و قبیلگی‌اش در میان قریش و ضرورت استفاده از این جایگاه برای حمایت از رسول خدا (ص) ایمانش را آشکار نمی‌کرد. ابوطالب در مقاطع مختلفی مانند افشای توطئه ترور پیامبر (ص) (۱) و محاصره همه‌جانبه پیامبر (ص) و بنی‌هاشم در شعب ابوطالب- که سه سال به طول انجامید- (۲) در زمره مهم‌ترین مدافعان و حامیان رسول خدا (ص) به شمار می‌رود. (۳) ام‌هانی نه تنها از جانب ابوطالب، بلکه از طرف مادری نیز دارای افتخاراتی است؛ چرا که مادر او فاطمه بنت اسد، تنها ادامه‌دهنده نسل اسدبن‌هاشم (۴) و اولین زن هاشمی‌ای است که به ازدواج مردی از فرزندان هاشم درآمده و صاحب فرزندی شده است. (۵)

فاطمه بنت اسد سرپرست پیامبر (ص) در کودکی، از ایمان‌آورندگان و مهاجران نخستین و از جمله زنانی است که نزد رسول خدا (ص) از احترام خاصی برخوردار بود، به طوری که رسول خدا (ص) در تشییع جنازه او شرکت کرد و لباس خود را برای تکفین او در نظر گرفت و فرمودند:

۱- الکافی، کلینی، ج ۸، صص ۲۷۶- ۲۷۷؛ بحارالانوار، محمدباقر مجلسی، ج ۲۲، صص ۲۶۵- ۲۶۶.

۲- انساب الاشراف، بلاذری، ج ۱، ص ۲۳۰.

۳- الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۸۹۱؛ انساب الاشرف، ج ۲، ص ۳۵.

۴- الاصابه، ج ۶، ص ۲۱۸.

۵- الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۸۹۱.

ص: ۱۵

«بعد از ابوطالب، هیچ کس برای من خیرخواه‌تر از فاطمه بنت اسد نبود». (۱) طالب، عقیل، جعفر و علی (ع) برادران ام هانی می‌باشند (۲) که از این میان، علی بن ابی‌طالب (ع) به عنوان اولین مرد مسلمان (۳) و وصی و جانشین رسول خدا (ص) (۴) دانسته شده است. جعفر نیز سرپرستی مهاجران مسلمان به حبشه را بر عهده داشت و از شهدای جنگ موته است. (۵)او همچنین دارای دو خواهر به نام‌های «جُمانَهْ» و «رَیطَهْ» می‌باشد. (۶)

۱- الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۸۹۱.

۲- الطبقات الکبری، ج ۸، صص ۳۸- ۱۷۸.

۳- کشف الغمه، اربلی، ج ۱، ص ۸۰؛ السیرهٔ النبویه، ج ۱، ص ۴۲۷.

۴- الکافی، ج ۱، ص ۸۸؛ الامالی، شیخ صدوق، ص ۶۵۲.

۵- الاستیعاب، ج ۱، ص ۲۴۳.

۶- الطبقات الکبری، ج ۸، ص ۱۷۸.

ص: ۱۶

ص: ۱۷

آیین ام هانی قبل از بعثت

در خصوص دین و آیین ام هـانی قبـل از بعثت، اگرچه گزارش قابـل توجهی وجود نـدارد، ولی با توجه به اعتقاد و گرایش بزرگان بنی‌هاشم به دین حنیف ابراهیم (ع)، نمی‌توان دلیلی بر جدا نمودن ام‌هانی از ایشان و اعتقاد وی به بت‌پرستی یافت.

در غالب منابع تاریخی به گزارشـی اشاره شده است که می‌توان آن را بهترین عامل، در شناخت شخصیت فکری و اجتماعی ام‌هانی دانست. در این منابع به علاقه رسول‌خدا (ص) به او و خواستگاری حضرت از وی اشاره شده است. (۱)

هر چند که این ازدواج به دلیل روابط خانوادگی و قبیله‌ای ابوطالب با «هُبیرهٔ بن ابی‌وَهَب مَخزومی» به

۱- انساب الاشراف، ج ۱، ص ۴۵۹.

ص: ۱۸

سرانجام نرسید و ام‌هانی به ازدواج هبیره درآمد (۱)، اما این خواستگاری را می‌توان شاهدی بر صحت اعتقادات و بنیان‌های فکری ام‌هانی از دیدگاه رسول‌خدا (ص) دانست.

۱- المحبر، ابن حبیب، صص ۹۷- ۹۸؛ الطبقات الکبری، ج ۸، ص ۱۲۰.

ص: ۱۹

ازدواج و فرزندان ام هانی

چنانچه گـذشت، زندگی خانوادگی ام‌هانی پیش از بعثت و با ازدواج با «هبیره» آغاز شد. از هبیره- همسـر وی- در منابع تاریخی به نیکی یاد نشده است. برخی او را در زمره آزاردهندگان رسول خدا (ص) برشمرده‌اند (۱) و برخی مفسران نخستین، مانند «مُقاتِل بن سُلَیمان» (متوفی ۱۵۰ ه. ق) شأن نزول آیات ۱ تا ۷ سوره مـاعون را درباره او و «عاص بن وائل»- پـدر عمروعاص- دانسـته‌اند. (۲) اگرچه برخی هبیره را از کشته‌شدگان جنگ خندق می‌دانند (۳)، ولی اکثر مورخان بر این عقیده‌اند که او پس از

۱- انساب الاشراف، ج ۱۰، ص ۲۴۲.

۲- تفسیر، مقاتل بن سلیمان، ج ۳، ص ۵۲۷.

۳- انساب الاشراف، ج ۱۰، ص ۲۴۲.

ص: ۲۰

فتح مکه، به «یمن» (۱) یا «نجران» (۲) گریخته و در آنجا در حال کفر درگذشته است. حاصل ازدواج ام‌هانی و هبیره، تولد فرزندانی با نام‌های «هانی»، «عمر»، «یوسف» و «جَعدَه» بود. (۳) جعده از چهره‌های برجسته شیعیان و از یاران امام علی (ع) در جنگ صفین بوده است. (۴) او کارگزار امام در خراسان، در سال‌های ۳۵ تا ۴۰ ه. ق بود. (۵) فرزندش عبدالله فاتح نیز از کارگزاران امام در مناطقی از خراسان از جمله «قندهار» بود. (۶) وی همسر ام الحسن، دختر امام علی (ع) است (۷) و نایب حضرت در اقامه نماز جماعت در کوفه می‌باشد. (۸) خاندان جعده نیز از خاندان‌های شیعی و تأثیرگذار کوفه بودند و از دعوت‌کنندگان و زمینه‌سازان حضور امام‌حسین (ع) در کوفه، در سال‌های ۶۰ و ۶۱ ه. ق می‌باشند. (۹) خانه ام‌هانی نقش مهمی در تحلیل تاریخ اجتماعی مکه دارد، به طوری که اولین منبع بهره‌مندی از آب- پس

۱- المحبر، ص ۳۹۶؛ الانساب الاشراف، ج ۲، ص ۴۱.

۲- مغازی، ج ۲، ص ۸۴۸.

۳- الاستیعاب، ج ۴، ص ۱۹۶۵.

۴- وقعهٔ الصفین، نصر بن مزاحم، ص ۴۶۵.

۵- الاخبار الطوال، دینوری، ص ۱۷۳.

۶- شرح نهج البلاغه، ابن ابی‌الحدید، ج ۱۸، ص ۳۰۸.

۷- زین الاخبار، گردیزی، ص ۲۳۲.

۸- الکامل، ابن اثیر، ج ۳، ص ۳۹۰.

۹- انساب الاشراف، ج ۳، صص ۱۵۱- ۱۵۲؛ ج ۶، ص ۴۱۳.

ص: ۲۱

از چـاه زمزم- چاهی به نام «عجول» بود که توسط «قُصَیِ بن کِلاب» حفر شـده بود و در خانه ام‌هانی قرار داشت. (۱) ابن عباس نیز در خانه ام‌هانی از نگهداری پرنده‌ای به نام ابابیل- که مکه و اهل آن را از خطر ابرهه رهانیده بود- خبر داده است. (۲)

۱- تاریخ یعقوبی، یعقوبی، ج ۱، ص ۲۴۰؛ معجم البلدان، یاقوت حموی، ج ۴، ص ۸۷.

۲- جوامع الجامع، طبرسی، ج ۳، ص ۸۴۵؛ الدرالمنثور، جلال الدین سیوطی، ج ۶، ص ۳۹۶.

ص: ۲۲

ص: ۲۳

پذیرش اسلام

در مورد زمان اسلام آوردن ام‌هانی، اگرچه دانشمندانی مانند «قاضی نعمان» (متوفی ۳۶۳ ه. ق) او را قدیم الاسلام دانسته‌اند و پیشینه هرگونه شرکی را در مورد او نمی‌پذیرند (۱)، ولی در اکثر منابع تاریخی، اظهار ایمان وی را در سال هفتم و پس از فتح مکه نوشته‌اند. (۲)

البته در مقابل این دسته از منابع، شواهد متعددی بر ایمان وی قبل از فتح مکه (سال هفتم هجری قمری) و پیش از هجرت رسول خدا (ص) از مکه به مدینه وجود دارد. از مهم‌ترین این شواهد، اعتراف وی به رسالت پیامبر (ص) و همراهی او با پیامبر (ص) در اقامه نماز عشاء می‌باشد.

«ابن هشام» (متوفی ۲۱۸ ه. ق) و «محمد بن سعد»

۱- شرح الاخبار، قاضی نعمان، ج ۱، ص ۱۱۹؛ ج ۲، ص ۳۷۵.

۲- الاستیعاب، ج ۴، صص ۱۸۸۹- ۱۹۶۳.

ص: ۲۴

(متوفی ۲۳۰ ه. ق) از مهم‌ترین مورخین عامه، واقعه معراج را چنین گزارش می کنند:

پس از آنکه رسول خدا (ص) نماز عشاء را به اتفاق گروهی از جمله ام‌هانی و در خانه وی اقامه نمودند، سفر الهی ایشان به بیت المقدس و پس از آن به آسمان‌ها آغاز شد و حضرت پس از بازگشت و اقامه نماز صبح به همراه ام‌هانی، او را از این سفر مطلع ساختند. (۱) همچنین در ادامه این گزارش‌ها ام‌هانی، حضرت را با عنوان «یا نبی‌الله» نام می‌برد و حضرت او را از افشای این سفر نزد دیگران برحذر داشت. (۲) تعیین سهمی از غنایم خیبر، برای وی در محرم سال هفتم هجری و قبل از فتح مکه (۳) نیز از دیگر شواهد اسلام آوردن ام‌هانی قبل از فتح مکه است. در مقام حل این اختلاف‌نظرها در مورد زمان اسلام آوردن ام‌هانی، شاید بتوان بیعت رسمی او به همراه دیگر زنان قریش با رسول خدا (ص) پس از فتح مکه (۴) را منشأ چنین اشتباهی برای دسته‌ای از منابع تاریخی دانست.

۱- السیرة النبویه، ج ۱، ص ۴۰۲؛ الطبقات الکبری، ج ۱، ص ۱۶۷.

۲- همان.

۳- مغازی، ج ۲، ص ۶۹۴.

۴- الکامل، ج ۲، ص ۲۵۲.

ص: ۲۵

ام هانی و واقعه معراج

یکی از مهم‌ترین حوادث زندگی ام‌هانی، واقع شدن معراج پیامبر (ص) در خانه او می‌باشد. (۱) این واقعه در شب هفدهم ماه رمضان سال یازدهم بعثت اتفاق افتاده و از چند جهت قابل توجه است؛ از جمله رفت و آمد رسول‌خدا (ص) در دوران سخت و مشقت‌بار پیش از هجرت، به خانه ام‌هانی (۲) و همچنین اقامه نماز در خانه او و به همراه او است (۳) که بیانگر اهمیت و جایگاه او در نزد پیامبر (ص) بوده است. وقوع چنین واقعه مهمی در خانه ام‌هانی- که از نشانه‌های نبوت نیز دانسته شده است- تأییدی دیگر بر این واقعیت خواهد بود که ام‌هانی از

۱- السیرهٔ النبویه، ج ۱، ص ۴۰۲؛ الطبقات الکبری، ج ۱، ص ۱۶۷.

۲- المستدرک، حاکم نیشابوری، ج ۴، ص ۵۴.

۳- السیرهٔ النبویه، ج ۱، ص ۴۰۲.

ص: ۲۶

مسلمانان نخستین و همانند برادر خود علی بن ابی‌طالب، در زمره افرادی است که محرم اسرار و مورد اطمینان رسول خدا (ص) بوده است.

گروهی از علما با توجه به آیه اول سوره اسراء سُبْحانَ الَّذِی أَسْرِی بِعَبْدِهِ لَیْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرامِ إِلَی الْمَسْجِدِ الأَقْصَی الَّذِی بارَکْنا حَوْلَهُ لِنُرِیَهُ مِنْ آیاتِنا إِنَّهُ هُوَ السَّمِیعُ الْبَصِیرُ محل معراج را مسجدالحرام دانسته‌اند، نه خانه امهانی (۱)؛ اما دسته‌ای دیگر از مورخان و مفسران، با ارائه نظراتی این آیه را متعارض با گزارش‌های وقوع معراج در خانه امهانی نمی‌دانند. همچنان‌که گروهی، مراد از مسجدالحرام در این آیه را مجازاً کل محدوده مکه و حرم دانسته‌اند (۲) و یا اینکه معتقدند که سفر معراج چند بار اتفاق افتاده است. (۳) منابع تاریخی به یکی از این سفرها که در خانه امهانی روی داده است، اشاره دارند.

البته برخی گزارش‌ها مبنی بر شروع این سفر از شعب ابوطالب (۴) را نمی‌توان با گزارش گفته شده در تعارض

۱- تاریخ الاسلام، ذهبی، ج ۱، ص ۲۴۵.

۲- تفسیر، ثعلبی، ج ۶، ص ۵۵؛ التبیان، طوسی، ج ۶، ص ۴۴۶.

۳- المیزان، محمدحسین طباطبایی، ج ۱۳، ص ۳۲؛ مناقب آل ابی‌طالب، ابن شهرآشوب، ج ۱، ص ۱۵۳.

۴- الطبقات الکبری، ج ۱، ص ۲۱۴.

ص: ۲۷

دانست؛ چرا که خانه ام‌هانی در آن دوره در محدوده شعب ابوطالب قرار داشت. (۱) در ادامه گزارش‌های معراج، چنین آمده است: ابوطالب که با اطلاع از غیبت رسول خدا (ص) به سران قریش سوء ظن برده بود، با فراخوان بنی‌هاشم تصمیم داشت در صورت نیافتن پیامبر (ص) هفتاد تن از سران قریش را به هلاکت برساند. با پیاده شدن رسول‌خدا (ص) از براق [مرکب پیامبر در معراج] در مقابل درب خانه ام‌هانی، نگرانی ابوطالب برطرف شده، خوشحالی او را موجب شد. (۲) «یعقوبی» (متوفی ۲۹۲ ه. ق)، از مشهورترین مورخان تاریخ اسلام معتقد است:

این تصمیم ابوطالب باعث شد که تا زمان حیات ابوطالب، هیچ کس نتواند نظر سوئی نسبت به رسول‌خدا (ص) را از خاطر بگذراند. (۳) در این دوره ام‌هانی نه تنها حافظ اسرار و مورد اعتماد پیامبر (ص) بود بلکه خانه او نیز محل امنی برای استقرار و

۱- المیزان، ج ۱۳، ص ۳۲.

۲- تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۲۶؛ مناقب آل ابی‌طالب، ج ۱، ص ۱۵۶.

۳- همان.

ص: ۲۸

عبادت و حتی وقوع معجزاتی چون معراج بود. خانه او به لحاظ موقعیت مکانی، فاصله چندانی با خانه پیامبر (ص) نداشت. چنانچه ام‌هانی در گزارشی می گوید: «شب هنگام که در بستر خوابیده بودم صدای تلاوت قرآن پیامبر (ص) را می‌شنیدم». (۱) علاوه بر دوران خفقان پیش از هجرت، پس از آن و به خصوص در فتح مکه نیز حضور پیامبر (ص) در خانه ام‌هانی تأکید شده است؛ همچنان‌که ام‌هانی از کیفیت طهارت و نماز حضرت در خانه خود (۲) و روایاتی در مورد احکام عباداتی مانند روزه خبر می‌دهد. (۳) ام‌هانی در این مقطع از تاریخ اسلام، از وجهه دیگری نیز به نقش‌آفرینی پرداخته است، به طوری که او گزارشگر رویدادها و حوادثی است که در آغاز بعثت و در مکه رخ داده است. او در گزارشی از شکنجه شدن «عمار»، همچنین برادرش «عبدالله»، پدرش «یاسر» و مادرش «سُمَیَّه» در حالی که پیامبر (ص) آنها را دعوت به صبر کرده و به بهشت بشارت می‌داد، خبر می‌دهد. (۴)

۱- دلائل النبوه، بیهقی، ج ۶، ص ۲۵۷.

۲- المعجم الکبیر، طبرانی، ج ۲۴، ص ۴۰۶.

۳- السنن الکبری، بیهقی، ج ۴، ص ۲۷۸.

۴- انساب الاشراف، ج ۱، ص ۱۶۰.

ص: ۲۹

جایگاه ام هانی پس از هجرت

ام‌هانی هر چند موفق به هجرت به مدینه به همراه رسول خدا (ص) و دیگر صحابه نشد، منزل او پناهگاه پیامبر (ص) در شبی بود که حضرت با اطلاع از توطئه مشرکان مکه، تصمیم به هجرت به مدینه گرفته بود. در این شب پس از آنکه امام علی (ع) در بستر رسول خدا (ص) خوابید، حضرت از خانه خارج شده و به خانه ام‌هانی رفت و در سحرگاه به سوی مدینه رهسپار شد. (۱) «سید هاشم بحرانی» (متوفی ۱۱۰۷ ه. ق) در روایتی چنین نقل می کند:

پس از آنکه رسول خدا (ص) به امر خداوند [از توطئه مشرکان آگاهی یافت] از خانه خود خارج شد و علی (ع) در بستر رسول خدا (ص) خوابید.

۱- کنزالفوائد، ابوالفتح کراجکی، ص ۲۰۶.

ص: ۳۰

پیامبر (ص) به خانه ام‌هانی رفته، تا صبح در آنجا اقامت نمود. صبح‌هنگام رسول خدا (ص) به واسطه جبرئیل از نجات‌یافتن علی بن ابی‌طالب (ع) مطلع شـده، ام‌هانی را بشارت دادنـد. (۱) از این زمـان به بعـد تا روز فتـح مکه گزارش چنـدانی از ام‌هانی در منابع به چشـم نمی‌خـورد؛ امـا نقش‌آفرینی او در برخی از حـوادث فتـح مکـه، به دقت مـورد تـوجه مورخـان قرار گرفته است؛ چنـانچه «ابن ابی‌شَـیبهٔ کوفی» (متوفی ۲۳۵ ه. ق) و «طـبرانی» (متوفی ۳۶۰ ه. ق) و گروهی دیگر از مورخـان، خـانه ام‌هانی را محل اسـتقرار پیامبر (ص) در روز فتح مکه دانسـته‌اند. (۲) «بیهقی» (متوفی ۴۵۸ ه. ق) نیز در گزارشـی آورده است که پیـامبر (ص) هنگام فتـح مکه، به خانه ام‌هانی وارد شد و ام‌هانی روزه خود را با باقیمانده آبی که حضرت نوشیده بود، افطار نمود. (۳) در منابع دیگر به غسل و اقامه نماز ام‌هانی توسط پیامبر (ص) در خانه وی اشاره شده است. (۴) از دیگر شواهد احترام و جایگاه ام‌هانی در منظر رسول خدا (ص) پذیرفتن

۱- حلیهٔ الابرار، بحرانی، ج ۱، ص ۱۳۷.

۲- المصنف، ابن ابی‌شیبه کوفی، ج ۴، ص ۳۶۱؛ المعجم الکبیر، ج ۲۴، ص ۴۰۶.

۳- السنن الکبری، ج ۴، ص ۲۷۸.

۴- المعجم الکبیر، ج ۲۴، ص ۴۰۶؛ دلائل النبوه، ج ۵، ص ۸۱.

ص: ۳۱

شفـاعت او در حق دو تـن از مشـرکان، بـه نام‌هـای «حـارث بـن هـاشم» و «عبـدالله بن ابی‌ربیعه» (و بنـا به نقلی زهیر بن ابی‌امیه) (۱) می‌باشد. (۲) در جریان فتح مکه، علی بن ابی‌طالب این دو نفر را تعقیب کرد (۳)، ولی پس از شفاعت ام‌هانی نزد رسول خدا (ص) نجات یافتند. در این ماجرا، پیامبر (ص) با شـنیدن شـفاعت ام‌هانی، فرمودند: «قَد أجَرنا مَن أجَرتِ وَأمَّنّا مَن أمَّنتِ» (۴)؛ «هر کس در پناه ام‌هانی باشد در پناه من است».

از دیگر گزارش‌هایی که حکایت از اهمیت شخصیت ام‌هانی می‌کند، خواسـتگاری مجدد پیامبر (ص) از او می‌باشد؛ چرا که همسر او هـبیرهٔ بن ابی‌وهب، پس از اصـرار بر شـرک و پس از فرار از مکه درگـذشت (۵) و حضـرت پس از گـذشت چند سال مجدداً از ام‌هـانی خواسـتگاری نمودنـد. ام‌هـانی پس از ابراز ایمـان و بـا وجـود علاـقه به رسول گرامی اسـلام (ص) (۶)، از پذیرش خواسـته حضرت به چند دلیل عذر آورد: نخست، نزول آیه:

۱- السیرهٔ النبویه، ج ۲، ص ۴۱۱.

۲- مغازی، ج ۲، ص ۸۲۹؛ تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۵۹.

۳- مغازی، ج ۲، ص ۸۳۰.

۴- الطبقات الکبری، ج ۲، ص ۱۱۰؛ سنن ابی‌داود، ابن اشعث سجستانی، ج ۱، ص ۶۲۸.

۵- مغازی، ج ۲، ص ۸۴۸.

۶- الطبقات الکبری، ج ۸، ص ۱۲۰؛ المحبر، صص ۹۷- ۹۸.

ص: ۳۲

یـا ایُّهَـا النَّبِی إِنَّا احْلَلْنـا لَـکَ ازْواجَـکَ اللَّاتِی آتَیْتَ اجُورَهُنَّ وَ مـا مَلَکَتْ یَمِینُکَ مِمَّا افاءَ اللهُ عَلَیْکَ وَ بَناتِ عَمِّکَ وَ بَناتِ عَمَّاتِکَ وَ بَناتِ خالِکَ وَ بَناتِ خالاتِکَ اللَّاتِی هاجَرْنَ مَعَکَ (احزاب: ۵۰)

ای پیامبر! ما همسران تو را که مهرشان را پرداخته‌ای برای تو حلال کردیم و همچنین کنیزانی که از طریق غنایمی که خدا به تو داده است مالـک شـده‌ای و دختران عموی تو و دختران عمه‌هـا و دختران دایی تو و دختران خاله‌هـا که با تو مهاجرت کردنـد [ازدواج با آنها برای تو جایز است].

و ام هـانی از مهـاجران همراه نـبی (ص) نبود. (۱) دلیـل دوم، احتمـال تضـییع حقوق پیامبر (ص) به عنوان همسـر، به دلیل ضـرورت نگهداری از فرزندان خردسالش بود. (۲) پیامبر (ص) این عذر او را پذیرفتند و این دغدغه او را خصـلت ممتاز زنان قریش دانسـتند (۳)؛ ولی عالمـان بزرگی چون «آیت الله خویی» (متوفی ۱۴۱۱ ه. ق) و «شهاب‌الدین نویری» (متوفی ۷۳۳ ه. ق)، ام هانی را در زمره همسران پیامبر (ص) دانسته‌اند. (۴)

۱- الطبقات الکبری، ج ۸، ص ۱۲۱؛ تاریخ طبری، طبری، ج ۱۶، ص ۶۱۹.

۲- الطبقات الکبری، ج ۸، ص ۱۲۰.

۳- انساب الاشراب، ج ۱، ص ۴۵۹؛ الکافی، ج ۵، ص ۳۲۶.

۴- معجم رجال الحدیث، خویی، ج ۲۴، ص ۲۰۷؛ نهایهٔ الارب فی فنون الادب، شهاب الدین نویری، ج ۱۸، ص ۸.

ص: ۳۳

امهانی پس از فتح مکه به همراه پیامبر (ص) به مدینه مهاجرت کرد و در این شهر اقامت گزید. (۱) وی در مدینه به دلیل برخورداری از فضایل معنوی و خویشاوندی‌اش با رسول خدا (ص) نزد دیگران احترام خاصی داشت و همین امر حسادت و درشت‌گویی برخی از صحابه، از جمله عمربن‌خطاب را در پی داشت. او به امهانی گفت: «گمان می‌بری که انتسابت به رسول‌خدا (ص) تو را سودی خواهد بخشید».

پیامبر (ص) با اطلاع از این سخن، اندوهگین شدند و خطبه‌ای قرائت نمودند؛ حضرت نه تنها امهانی را از اهل و عشیره خود دانستند، بلکه کسانی را که منکر شفاعت پیامبر (ص) در حق اهل بیت خود بودند را سرزنش نمودند. (۲) امهانی در این دوره به دلیل همراهی‌اش با رسول‌خدا (ص) و سکونتش در مدینه، از حوادث و جریان‌های میان صحابه، آگاهی یافت و می‌توان او را از معدود راویانی دانست که در ثبت و نقل روایات، از امانت و دقت بیشتری برخوردار است. از جمله روایاتی که از وی ثبت شده، حدیث گران‌سنگ ثقلین می‌باشد که پیامبر فرمود:

۱- تذکرة الخواص، سبط بن الجوزی، ص ۲۲.

۲- المعجم الکبیر، ج ۲۴، ص ۴۳۴.

ص: ۳۴

«إِنِّی تَارِکٌ فِیکُمُ الثَّقَلَیْنِ کِتابَ اللهِ وَ عِتْرَتِی». (۱)

از دیگر گزارش‌های او، حدیث پر ارزش غدیر می‌باشد؛ چرا که او از شرکت‌کنندگان در «حجۀالوداع» و واقعه عظیم «غدیر» بوده است. علامه امینی وی را از راویان مهم حدیث غدیر دانسته است. (۲)

۱- مسند الرضا ع، داود بن سلیمان، ص ۲۰۹؛ خلاصۀ عبقات الانوار، سید حامد النقوی، ج ۱، ص ۳۰.

۲- الطرائف، سید ابن طاووس، ص ۱۴۱؛ الغدیر، علامه امینی، ج ۱، ص ۱۸.

ص: ۳۵

نقش‌آفرینی ام هانی پس از رحلت پیامبر (ص)

نقش‌آفرینی ام‌هانی در تاریخ اسلام به دوره حیات رسول خدا (ص) محدود نشد. او پس از رحلت پیامبر (ص) نیز با نقل احادیث و دستورهای پیامبر (ص) و موضع‌گیری در مواجهه با جریان‌های انحرافی پس از رسول خدا (ص) به ایفای نقش پرداخت. نقل احادیث پیامبر (ص) در فضیلت برخی صحابه، از جمله علی بن ابی‌طالب (ع) و مطاعن برخی دیگر، مانند «معاویه» و «عمرو عاص»، بخشی از اقدامات وی بود. (۱) گزارش این دسته از روایات توسط ام‌هانی از چنان اهمیتی برخوردار بود که پس از مدت کوتاهی از رحلت پیامبر (ص)، خلفا و برخی صحابه، سعی کردند این دسته از روایات را کتمان و محو نمایند؛ گویا دولتمردان، فرمان

۱- مناقب آل ابی طالب، ج ۳، ص ۷.

ص: ۳۶

نانوشته‌ای برای بازگو نشدن این احادیث، که آثار اجتماعی و سیاسی عمیقی در جامعه اسلامی داشت، صادر کرده بودند.

ام‌هانی همچنین با نقل برخی از وقایع سرنوشت‌ساز آن دوره از تاریخ اسلام، توانست روایتگر گوشه‌ای از این حوادث باشد؛ وقایعی که بیـانگر شـکافی بود که برخی، از گذشـته تـا به حال سـعی در انکار آن داشـته و دارنـد؛ گزارش احتجاج حضـرت فاطمه (س) با ابوبکر درباره تصرف غاصبانه «فدک»، نارضایتی حضرت از دو خلیفه نخست (۱)، از جمله این گزارش‌ها است.

در حوزه روایـات نبوی، ام‌هـانی بـا نقـل چهـل و هشت حـدیث در موضوع‌هـای مختلف فقهی، اعتقـادی و به ویژه تـاریخی- که در منـابعی چون صـحاح سـته نیز آمده‌انـد- (۲) نقش‌آفریـن بـوده اسـت. ایـن احـادیث، یکی از منـابع مهـم در دسترسـی به آموزه‌هـا و اندیشه‌های رسول گرامی اسلام (ص) می‌باشد.

همچنین وجود بردگان آزاد شـده او در منابع حـدیثی، بیانگر بعد دیگری از تأثیرگذاری او در تاریخ صدر اسـلام می‌باشد؛ از جمله این بردگان، «ابوصالح» (باذان و یا باذام (۳)،

۱- الطبقات الکبری، ج ۲، ص ۲۴۰؛ فتوح البلدان، بلاذری، ج ۱، ص ۳۵.

۲- اسد الغابه، ج ۵، ص ۶۲۴.

۳- المعارف، ابن قتیبه، ص ۴۷۹.

ص: ۳۷

صاحب کتاب تفسیری که از ابن‌عباس شنیده بود؛ (۱)، «محمد بن عمران» (۲)، «ذَکوان» (۳)، «ابی‌مُرَّة» (یزید) (۴)، «ابوالجَهْم» (ثُوَیْر بن ابی‌فاخته، از تابعین و از اصحاب امامان سجاد، باقر و صادق (علیهم السلام) بوده است) (۵) و «ام راشد» (۶) می‌باشند. علاوه بر این بردگان آزاد شده، شخصیت‌ها و راویانی مانند فرزندش جَعده، «عبدالله‌بن‌عباس»، «عبدالله‌بن‌حارث»، «عبدالرحمن‌بن ابی‌لیلی»، «عطاء بن ابی‌رَباح»، «کریب مولی ابن‌عباس»، «مجاهد» و «عُروة بن زبیر» نیز از او نقل روایت کرده‌اند. (۷)

۱- الطبقات الکبری، ج ۶، صص ۲۹۹- ۳۰۰؛ تفسیر القرآن، الصنعانی، ج ۳، ص ۲۴۶.

۲- رجال، طوسی، ص ۲۹۱.

۳- مستدرکات علم رجال الحدیث، علی نمازی شاهرودی، ج ۳، ص ۳۷۸.

۴- شرح مسلم، النووی، ج ۴، ص ۲۸.

۵- معجم رجال الحدیث، ج ۴، ص ۳۲۱.

۶- المحاسن، احمد بن خالد برقی، ج ۲، ص ۵۴۷؛ رجال، صص ۱۱۱- ۱۷۴.

۷- الاصابه، ج ۸، ص ۴۸۶؛ سیر اعلام النبلاء، ذهبی، ج ۲، ص ۳۱۱.

ص: ۳۸

ص: ۳۹

نقش ام هانی در دوره خلافت امام علی (ع)

ام‌هانی در دوره خلافت امام علی (ع) نیز با دقت و اهتمام به شناسایی جریان‌ها و گروه‌ها می‌پردازد و در مقابل برخی از آنها موضع‌گیری می‌کند. وی در گزارشی، با تکیه بر مشاهده‌های خود به نفاق «طلحه» و «زبیر» اشاره می‌کند و می‌گوید:

پس از آنکه طلحه و زبیر برای خروج از مدینه و انجام عمره از علی بن ابی‌طالب (ع) اجازه گرفتند و از محضر وی خارج می‌شدند، به یکدیگر گفتند که ما با دستانمان با علی (ع) بیعت کرده‌ایم، نه با قلب‌هایمان. (۱) او در جریان فتنه اهل جمل، صراحتاً موضع‌گیری کرده، می‌گوید: «اصحاب جمل لعنت‌شدگان توسط

۱- الجمل، شیخ مفید، ص ۲۳۳؛ شرح الاخبار، ج ۱، ص ۳۹۶.

ص: ۴۰

پیامبر (ص) هستند». (۱) امـام علی (ع) نیز در نـامه‌ای که پس از جنـگ جمل برای ام‌هانی نگاشـته‌اند، به نتایـج و ثمرات این جنگ اشاره نموده‌اند. (۲) وجود چنین نامه‌ای، صرف‌نظر از محتوای آن، بیانگر جایگاه سیاسی و اجتماعی ام‌هانی می‌باشد؛ چرا که در این جریان، خلیفه مسلمین در نامه‌ای اختصاصی، ام‌هانی را از نتیجه این جنگ آگاه کرده است.

۱- فضل بن شاذان، الایضاح، ص ۸۲.

۲- الجمل، ص ۲۱۲.

ص: ۴۱

وفات ام هانی

ام‌هانی نه تنها مورد احترام رسول خدا (ص) و دیگر مسلمانان بود، بلکه اهل بیت (علیهم السلام) نیز به انتسابشان به او، مباهات می‌کردند. پیامبر (ص) در روایتی فرمودند:

آیا شما را راهنمایی نکنم به کسی که از طرف عمو و عمه بهترین مردمان است. صحابه گفتند: بله. پیامبر (ص) فرمود: ایشان حسن (ع) و حسین (ع) می‌باشند؛ چرا که عموی ایشان، جعفر بن ابوطالب و عمه ایشان، ام‌هانی بنت ابوطالب است. (۱) همچنین فرمودند: «خداوندا! تو می‌دانی که حسن (ع) و حسین (ع)، والدینشان، عمو و عمه‌شان همه از اهل بهشت

۱- انساب الاشراف، ج ۵، ص ۳۱؛ کفایهٔ الاثر، خزاز قمی، ص ۹۸.

ص: ۴۲

می‌باشند». (۱) امهانی از صحابه (۲)، بیعت‌کنندگان (۳) و راویان مورد اعتماد شیعه و اهل سنت است. او از چنان شهرتی در تاریخ مکه برخوردار بود که یکی از درب‌های مسجدالحرام به نام وی شهرت یافته و «باب امهانی» خوانده می‌شود (۴) و خانه او سکونت‌گاه امام علی (ع) (۵) و برخی دیگر از صحابه، همچون عبدالله بن عباس (۶) در سفرهایشان به مکه بوده است.

برخلاف گفته برخی از منابع، که وفات امهانی را چند روز پس از شهادت امام علی (ع) دانسته‌اند (۷)، دسته‌ای دیگر از منابع، با تکیه بر گزارشی، بر حیات وی تا سال ۶۰ ه. ق تأکید دارند. در این گزارش، زنان بنی‌هاشم با اطلاع از تصمیم امام حسین (ع) مبنی بر خروج از مدینه، امهانی را مطلع ساخته‌اند و او با چشمانی اشک‌بار، سیدالشهدا (ع) را با اشعاری از ابوطالب بدرقه نموده است:

وَأبیضُ یُستسقَی الْغَمامُ بِوَجهِه ثِمالُ الْیتامَی عِصْمةٌ لِلأراملِ

تَطوفُ به الهُلّاکُ مِن آلِ هاشِمٍ فَهم عِندَه فِی نِعمةٍ وَفَواضِلِ (۸)

وی پس از اینکه امام حسین (ع) او را دعوت به صبر و پذیرش تقدیر خداوند کرد، خود چنین سرود:

وَما امُهانی وَحدَها ساءَ حالُها خروجِ الْحسینِ عَن مدینةِ جَدِّه

وَ لکنَّمَا الْقبرُ الشَّریفُ وَ مَن بِه وَمنبرِه یَبْکُون مِنْ اجلِ فَقْدِه (۹)

۱- شرف النبی، خرگوشی، ص ۲۶۴؛ المناقب، خوارزمی، ص ۲۸۹.

۲- المحبر، ص ۴۰۶؛ تاریخ طبری، ج ۱۱، ص ۶۷۱.

۳- الکامل، ج ۲، ص ۲۵۲.

۴- شرف النبی، ص ۴۰۶.

۵- السیرة النبویه، ج ۲، ص ۶۶۵؛ تاریخ طبری، ج ۳، ص ۲۱۴.

۶- المصنف، ج ۲، ص ۴۴۲.

۷- امتاع الاسماع، مقریزی، ج ۷، ص ۲۶۹.

۸- موسوعة کلمات الامام الحسین ع، جمعی از محققان، صص ۳۵۹- ۳۶۹.

۹- موسوعة کلمات الامام الحسین ع، جمعی از محققان، صص ۳۵۹- ۳۶۹.

ص: ۴۳

ص: ۴۴

کتابنامه

۱. اسد الغابهٔ، علی بن ابی‌الکرم الشیبانی (ابن اثیر)، بیروت، دارالکتب العربیهٔ، بی‌تا.

۲. الاخبار الطوال، احمد بن داود الدینوری، تحقیق: عبد المنعم عامر، قم، رضی، ۱۳۶۸ ه. ش.

۳. الاستیعاب، ابوعمر یوسف بن احمد بن عبد البر النمری، تحقیق: علی محمد البجاوی، بیروت، دارالجیل، اول، ۱۴۱۲ ه. ق.

۴. الاصابهٔ، احمد بن علی بن حجر عسقلانی، تحقیق: عادل احمد عبدالموجود و علی محمد معوض، بیروت، دارالکتب العلمیهٔ، اول، ۱۴۱۵ ه. ق.

۵. الامالی، محمد بن علی بن بابویه (شیخ صدوق)، قم، مؤسسهٔ البعثهٔ، اول، ۱۴۱۷ ه. ق.

۶. الایضاح، فضل بن شاذان، تحقیق: سید جلال الدین حسینی الارموی، تهران، دانشگاه، ۱۳۶۳ ه. ش.

ص: ۴۵

۷. التبیان، محمد بن حسن طوسی، تحقیق: احمد حبیب قصیر العاملی، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی، اول، ۱۴۰۹ ه. ق.

۸. الجمل، محمد بن نعمان (شیخ مفید)، قم، مکتبهٔ الداوری، بی‌تا.

۹. الدرالمنثور، جلال الدین سیوطی، بیروت، دارالمعرفهٔ، بی‌تا.

۱۰. الدلائل النبوهٔ، بیهقی، تحقیق: عبدالمعطی قلعجی، بیروت، دارالکتب العلمیهٔ، اول، ۱۴۰۵ ه. ق.

۱۱. السنن الکبری، احمد بن حسین بیهقی، بیروت، دارالفکر، بی‌تا.

۱۲. السیرهٔ النبویهٔ، اسماعیل بن کثیر، بیروت، دارالمعرفهٔ، ۱۳۹۶ ه. ق.

۱۳. السیرهٔ النبویهٔ، عبدالملک بن هشام الحمیری، تحقیق: محمد محی الدین عبدالحمید، قاهرهٔ، مکتبهٔ محمد علی صبیح، ۱۳۸۳ ه. ق.

۱۴. الطبقات الکبری، محمد بن سعد، تحقیق: محمد عبدالقادر عطا، بیروت، دار الکتب العلمیهٔ، اول، ۱۴۱۰ ه. ق.

۱۵. الطرائف، سید ابن طاووس، قم، خیام، اول، ۱۳۹۹ ه. ق.

۱۶. الغدیر، عبدالحسین امینی، بیروت، دارالکتب العربیهٔ، چهارم، ۱۳۹۷ ه. ق.

ص: ۴۶

۱۷. الکافی، محمد بن یعقوب کلینی، تصحیح: علی اکبر غفاری، تهران، دارالکتب الاسلامیهٔ، سوم، ۱۳۶۷ ه. ش.

۱۸. الکامل فی التاریخ، علی بن عبدالواحد الشیبانی (ابن اثیر)، بیروت، دار صادر، ۱۳۸۵ ه. ق.

۱۹. المحاسن، احمد بن خالد برقی، تحقیق: سیدجلال الدین حسینی، تهران، دارالکتب الاسلامیهٔ، اول، ۱۳۳۰ ه. ش.

۲۰. المحبر، محمد بن حبیب، تحقیق: ایلیزه لیختن شتیتر، بیروت، دارالآفاق الجدیدهٔ، بی‌تا.

۲۱. المستدرک، حاکم نیشابوری، بی‌جا، بی‌تا.

۲۲. المصنف، ابن ابی شیبهٔ کوفی، تحقیق: سعید اللحام، بیروت، دارالفکر، اول، ۱۴۰۹ ه. ق.

۲۳. المعارف، عبدالله بن مسلم بن قتیبهٔ، تحقیق: ثروَهٔ عکاشهٔ، قاهرهٔ، الهیئهٔ المصریهٔ، دوم، ۱۹۹۲ م.

۲۴. المعجم الکبیر، سلیمان بن احمد الطبرانی، تحقیق: حمدی عبدالحمید السلفی، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی، بی‌تا.

۲۵. المناقب، الموفق الخوارزمی، تحقیق: مالک المحمودی، قم، مؤسسهٔ النشر الاسلامی، دوم، ۱۴۱۴ ه. ق.

۲۶. المیزان، محمدحسین طباطبایی، قم، مؤسسهٔ النشر الاسلامی، بی‌تا.

۲۷. امتاع الاسماع، احمد بن محمد مقریزی، تحقیق: محمد عبدالحمید النمیسی، بیروت، دارالکتب العلمیهٔ، اول، ۱۴۲۰ ه. ق.

ص: ۴۷

۲۸. انساب الاشراف، احمد بن یحیی بلاذری، تحقیق: سهیل زکار، بیروت، دارالفکر، اول، ۱۴۱۷ ه. ق.

۲۹. بحارالانوار، محمدباقر مجلسی، بیروت، الوفاء، دوم، ۱۴۰۳ ه. ق.

۳۰. تذکرهٔ الخواص، سبط بن جوزی، قم، انتشارات رضی، ۱۴۱۸ ه. ق.

۳۱. تاریخ الاسلام، شمس الدین محمد ذهبی، تحقیق: عمر عبدالسلام تدمری، بیروت، دارالکتب العربیهٔ، دوم، ۱۴۱۳ ه. ق.

۳۲. تاریخ الطبری، محمد بن جریر طبری، تحقیق:

محمد ابوالفضل ابراهیم، بیروت، دارالتراث، دوم، ۱۳۸۷ ه. ق.

۳۳. تاریخ یعقوبی، احمد بن واضح یعقوبی، بیروت، دار صادر، بی‌تا.

۳۴. تفسیر القرآن، عبدالرزاق الصنعانی، تحقیق: مصطفی مسلم محمد، عربستان، الرشد، اول، ۱۴۱۰ ه. ق.

۳۵. تفسیر مقاتل بن سلیمان، مقاتل بن سلیمان، تحقیق: احمد فرید، بیروت، دارالکتب العلمیهٔ، اول، ۱۴۲۴ ه. ق.

۳۶. تفسیر ثعلبی، ثعلبی، تحقیق: ابی‌محمد بن عاشور، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی، اول، ۱۴۲۲ ه. ق.

۳۷. جوامع الجامع، فضل بن حسن طبرسی، قم، موسسهٔ النشر الاسلامی، اول، ۱۴۲۱ ه. ق.

ص: ۴۸

۳۸. حلیهٔ الابرار، سید هاشم بحرانی، تحقیق: غلامرضا مولانا البروجردی، قم، المعارف الاسلامیهٔ، اول، ۱۴۱۱ ه. ق.

۳۹. خلاصهٔ عبقات الانوار، سیدحامد النقوی، تهران، البعثهٔ، ۱۴۰۵ ه. ق.

۴۰. دلائل النبوهٔ، بیهقی، تحقیق: عبدالمعطی قلعجی، بیروت، دارالکتب العلمیهٔ، اول، ۱۴۰۵ ه. ق.

۴۱. رجال، محمد بن حسن طوسی، تحقیق: جواد قیومی، قم، موسسهٔ النشر الاسلامی، اول، ۱۴۱۵ ه. ق.

۴۲. زین الاخبار، گردیزی، تحقیق: عبدالحی حبیبی، تهران، دنیای کتاب، اول، ۱۳۶۳ ه. ش.

۴۳. سنن ابی‌داود، ابن الاشعث سجستانی، تحقیق: سعید محمد اللحام، بیروت، دارالفکر، اول، ۱۴۱۰ ه. ق.

۴۴. سیر اعلام النبلاء، شمس الدین محمد ذهبی، تحقیق: شعیب الارنؤوط، بیروت، مؤسسهٔ الرسالهٔ، نهم، ۱۴۱۳ ه. ق.

۴۵. شرح الاخبار، قاضی نعمان، تحقیق: سیدمحمد حسین جلالی، قم، موسسهٔ النشر الاسلامی، دوم، ۱۴۱۴ ه. ق.

۴۶. شرح مسلم، النووی، بیروت، دارالکتب العربی، ۱۴۰۷ ه. ق.

۴۷. شرح نهج البلاغهٔ، ابن ابی الحدید، تحقیق: محمد ابوالفضل ابراهیم، بیروت، اول، دار احیاء الکتب العربیهٔ، ۱۳۷۸ ه. ق.

۴۸. شرف النبی، خرگوشی، تحقیق: محمد روشن، تهران، بابک، ۱۳۶۱ ه. ش.

ص: ۴۹

۴۹. کشف الغمهٔ، ابن ابی الفتح اربلی، بیروت، دارالاضواء، دوم، ۱۴۰۵ ه. ق.

۵۰. کفایهٔ الاثر، خزاز قمی، تحقیق: سید عبداللطیف الحسینی، قم، بیدار، ۱۴۰۱ ه. ق.

۵۱. کنزالفوائد، ابوالفتح کراجکی، قم، مکتبه مصطفوی، دوم، ۱۳۶۹ ه. ق.

۵۲. فتوح البلدان، احمد بن یحیی بلاذری، قاهرهٔ، مکتبهٔ النهضهٔ المصریهٔ، ۱۹۶۵ م.

۵۳. مستدرکات علم رجال الحدیث، علی نمازی، تهران، حیدری، ۱۴۱۴ ه. ق.

۵۴. مسند الرضا (ع)، داود بن سلیمان الغازی، تحقیق: محمد جواد حسینی جلالی، مکتب الاعلام الاسلامی، اول، ۱۴۱۸ ه. ق.

۵۵. معجم البلدان، یاقوت حموی، بیروت، دارصادر، دوم، ۱۹۹۵ م.

۵۶. معجم رجال الحدیث، ابوالقاسم خوئی، بی‌جا، پنجم، ۱۴۱۳ ه. ق.

۵۷. مغازی، محمد بن عمر واقدی، تحقیق: مارسدنس جونس، بیروت، موسسهٔ الاعلمی، سوم، ۱۴۰۹ ه. ق.

۵۸. مناقب آل ابی طالب، ابن شهر آشوب، نجف، مکتبهٔ حیدریهٔ، ۱۳۷۶ ه. ق.

۵۹. موسوعهٔ کلمات الامام الحسین (ع)، جمعی از محققان، بی‌جا، دارالمعروف، سوم، ۱۴۱۶ ه. ق.

ص: ۵۰

۶۰. نهایهٔ الارب فی فنون الادب، شهاب الدین النویری، قاهرهٔ، دارالکتب والوثائق القومیهٔ، اول، ۱۴۲۳ ه. ق.

۶۱. وقعهٔ الصفین، نصر بن مزاحم، قاهرهٔ، مؤسسهٔ العربیهٔ الحدیثهٔ، دوم، ۱۳۸۲ ه. ق.

درباره مرکز

بسم الله الرحمن الرحیم

جاهِدُوا بِأَمْوالِکُمْ وَ أَنْفُسِکُمْ فی سَبیلِ اللَّهِ ذلِکُمْ خَیْرٌ لَکُمْ إِنْ کُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السّلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهلبیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف :دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السّلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :

الف)چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب)تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن سهمراه

ج)تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما ، انیمیشن ، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و...

د)ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر

ه)تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و)راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز)طراحی سیستم های حسابداری ، رسانه ساز ، موبایل ساز ، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک ، SMS و...

ح)همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ...

ط)برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه

ی)برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضوری و مجازی) در طول سال

دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان

تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت : ۲۳۷۳ شناسه ملی : ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی: www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳- (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور کاربران ۲۳۳۳۰۴۵(۰۳۱۱)

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی ، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایندانشاالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳ ، شماره کارت :۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳و شماره حساب شبا : IR۹۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۶۲۱-۰۶۰۹-۵۳ به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان – خیابان مسجد سید

ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام -: هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنتِ غیبت ما، او را از ما جدا کرده است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می‌فرماید: «ای بنده بزرگوار شریک کننده برادرش! من در کَرَم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است، هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلی الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست‌تر می‌داری: مردی اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می‌رَهانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از پیروان ما را دارد، امّا تو دریچه‌ای [از علم] را بر او می گشایی که آن بینوا، خود را بِدان، نگاه می‌دارد و با حجّت‌های خدای متعال، خصم خویش را ساکت می‌سازد و او را می‌شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی گمان، خدای متعال می‌فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».

قائمیه
مرکز تحقیقات رایانه‌ای
اصفهان
WWW
برای داشتن کتابخانه های‌تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشـــانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹